

do □ со □ то □ то _србија

међународна радна група за
документацију и заштиту
грађевина, места и целина
модерног покрета

Минимални документациони досије 2003

Саставила: национална радна група Србије

0.1. ФОТОГРАФИЈА ОБЈЕКТА

0.1. **Наслов фотографије**
Зграда Државне штампарије

0.2. **Извор**
Колекција Милоша Јуришића

0.3. **Датум**
1939. година

Шифра у локалној бази података
IND-RS-011-a-0001

1. ИДЕНТИТЕТ ОБЈЕКТА

- 1.1. **Данашњи назив објекта** 3
БИГЗ (Београдски издавачки графички завод)
- 1.2. **Варијантни или претходни/оригинални назив** 4
Државна штампарија
- 1.3. **Назив улице и број** 5
Булевар војводе Мишића 17
- 1.4. **Град** 6
Београд
- 1.5. **Општина** 7
Савски венац
- 1.6. **Поштански број** 8
110000
- 1.7. **Држава** 9
Република Србија (изграђено у Краљевини Југославији)
- 1.8. **Позиција у оквиру глобалног референтног система** 10
44°47'49.9" N; 20°26'46.5" E
- 1.9. **Класификација/типологија** 11
IND – индустрија: индустријски објекат, штампарија
- 1.10. **Статус и датуми заштите** 12
Зграда Државне штампарије проглашена је за културно добро - споменик културе, Одлука о проглашењу „Службени лист града Београда“ бр. 26/92.

2. ИСТОРИЈАТ ОБЈЕКТА

- 2.1. **Оригинални нацрт/намена** 13
Историја изградње Државне штампарије везује се за средину априла месеца 1933. године, када је Министарство просвете расписало конкурс за подизање нове зграде. Расписивању конкурса претходила је иницијатива изазвана рушењем старе зграде у Поп Лукиној улици, као и стогодишњим јубилејом од оснивања ове државне институције (1831-1931). Резултати конкурса, на којем је прву награду освојио Драгиша Брашован, другу тим загребачких архитеката Корка, Кифер и Крекић, трећу Гудовић и Лeko из Београда, објављени су у дневним листовима Политика, Правда и Време, августа 1933. године. Првонаграђени пројекат у духу модерне је био знатно конзервативнији у односу на другонаграђени рад. Архитекта Драгиша Брашован је добио задатак да изради пројекат за зграду. Да би се што боље припремио за реализацију једног овако монументалног здања, Брашован одлази на студијско путовање по Немачкој, финансирано од стране

инвеститора. Обилазио је разна штампарска предузећа како би се што боље упознао са техничким и технолошким захтевима објекта индустријске, графичке намене. Током студијског путовања, Брашован је био у директном контакту са извором модерних идеја, што је условило измене у приступу. Функционална организација простора је постала примарни задатак. Пројекат је алтерирао од конзервативног модернизма ка врло напредном функционалистичком концепту.

2.2. Датуми: наруџбина/завршетак

14

Конкурс је расписан априла 1933. године; објекат је завршен 1940. године. Према првобитном плану, штампарија је требало да буде подигнута на локацији код Каленић пијаце. Септембра 1934. је донета одлука да се локација штампарије промени и да се објекат изгради на простору индустријске зоне, дуж тадашњег Топчидерског друма. Током 1935. и прве половине 1936. године, архитекта Брашован је радио на пројектима за изградњу објекта на новој локацији. Крајем 1940. године радови на објекту су завршени, а наредне, 1941. године требало је да буду усељене машине и опрема. Услед избијања Другог светског рата пресељење машина и опреме из старе зграде, као и монтирање нове опреме, морало је да сачека крај рата. Након рата, 1946. године Државна штампарија мења назив у Југоштампа. У зграду се поред Југоштампе смештају и издавачка предузећа Омладина, Југославија, Рад. Њиховим сједињавањем дошло је до формирања Београдског графичког завода 1955. године. Почетком осамдесетих година прошлог века Завод шири своју делатност и на област издаваштва, када и мења назив у Београдски издавачки графички завод (БИГЗ,ж), по којем је у колективној свести и објекат некадашње Државне штампарије познат.

2.3. Пројектанти архитектуре и други пројектанти

15

Пројекат зграде Државне штампарије израдио је архитекта Драгиша Брашован, претходно награђен првом наградом на конкурс из 1933. године, који је расписало Министарство просвете. Статички рачун радили су инжењери Војислав Зађина, професор Београдског универзитета и др Касел, професор Универзитета у Љубљани Грађевински радови су, након расписаног конкурса, уступљени Грађевинском техничком предузећу Јошаница а.д. у Београду.

2.4. Остале особе или догађаји везани за објекат

16

Наручилац: Министарство просвете Краљевине Југославије

2.5. Значајне измене са датумима

17

На објекту нису вршене значајније интервенције. Током осамдесетих је поред објекта дозидана зграда „Службеног гласника“, која је стакленим пасарелама спојена са зградом БИГЗ-а, у нивоу другог и четвртог спрата.

2.6. Данашња намена

18

Објекат је у приватном власништву „Beta partners“ и издаје се у закуп. У згради се налазе мале штампарије, складишта, канцеларије, музички студији, ликовни атељеи, занатске и уметничке радионице, радио-станица, позоришна лабораторија и др.

- 2.7. **Постојеће стање** 19
- Објекат је једно време био напуштен и препуштен је пропадању. Од кад је откупљен, није улагано у његово обнављање, а закупци простора врше минималне ентеријерске радове.

3. ОПИС

- 3.1. **Општи опис** 20

Монументалан блоковски масив зграде, корисне површине од 36.000,00 м². архитекта Брашован је вешто уклопио у контуру околног простора. Велика оптерећења која је конструкција објекта требала да издржи приморала је архитекту да читав масив зграде постави на армиранобетонску плочу дебљине од преко 1 метра. Здање штампарије конципирано је као вишеспратни објекат са дванаест надземних и две подземне етаже. Једноставна основа у облику ћириличног слова п, вештим компоновањем маса, одаје утисак као да се објекат састоји од више самосталних објеката – блокова. Игра облика се развија идући одоздо на горе. Сукоб хоризонтала и вертикала, као средства оживљавања и разигравања градитељских облика, посебно је наглашен у највишим спратовима грађевине. Непрекинуте хоризонталне прозорске траке наглашавају доминантну масу. Доње партије прочеља штампарије делују мирније, уравнотеженије. Наглашени главни улаз, централно постављен на главној фасади, представља улаз у радне просторе, док административни улаз на северозападном углу објекта није посебно истакнут. Ентеријер у административном делу је скупље обрађен, са декоративним каменим плочама као зидном облогом у главном ходнику у контрасту са ентеријером у радном делу који је искључиво функционалан.

- 3.2. **Конструкција** 21

Конструкција објекта је скелетна, армиранобетонска, са основном идејом слободног плана и самонесеће фасаде. Фасада је пројектована у наизменичним редовима пуних парапета и прозорских трака, са непрекинутим низом прозора на угловима. Мрко обојени прозорски оквири у хоризонталним низовима имитирају гвоздене рамове, а изведени су од дрвета.

Модуларна мрежа стубова, на распону 6,70 x 6,70 метара, формира основну концепцију зграде, доследно примењену кроз све етаже. Спратне висине износе 5,00 метара од пода до пода.

Четири вертикална комуникациона језгра су распоређена на угловима унутрашњег дворишта. Вертикална језгра се састоје од лифтова у металном раму. Окружени су степеништем и остављају утисак прозраности и транспарентности. Стаклена фасада је на странама степеништа одвојена од конструкције, што доприноси осећају лакоће. Административни део на северозападном делу објекта има одвојени вертикални комуникациони блок.

- 3.3. **Контекст** 22

Према првобитном плану, штампарија је требало да буде подигнута на локацији код Каленић пијаце. Међутим, та идеја је претрпела многе критике у стручним круговима, а један од најгласнијих критичара првобитне локације био је добитник прве награде на конкурс, архитекта Драгиша Брашован. Септембра 1934. донета је одлука да се локација штампарије промени. Министарство просвете је од браће Гођевац откупило простор на Булевару

војводе Мишића, у индустријској зони, дуж тадашњег Топчидерског друма, формираној још крајем 19. века.

Својом урбанистичком позицијом ово здање одређује шире просторе дела града у којем се налази и доминира целим комплексом урбане, индустријске и саобраћајне зоне простора око „Мостара“. Ситуирана на сам почетак Булевар војводе Мишића, у непосредном окружењу неких од најзначајнијих примера индустријске баштине града, коју и сама обogaћује, зграда Штампарије представља визуелну доминанту у овом делу града и суверено регулише визуру око себе: Мостарску петљу, мост Газелу, ауто-пут, Булевар војводе Мишића, улаз у Прокоп и почетак Сењачке падине.

4. ВРЕДНОВАЊЕ

4.1. Техничка вредност

23

Скелетним системом, модуларном организацијом простора, функционалношћу основе, применом слободног плана и самонесеће фасаде штампарија се високо уздиже над стандардним градитељским остварењима српског модернистичког покрета. Иако је пројектована за одређену врсту производње, Брашованова штампарија је и данас функционална и економична производно-пословна зграда.

4.2. Друштвена вредност

24

Зграда Државне штампарије је здање једне од најстаријих државних установа Србије, основана давне 1831. године. Све до подизања овог монументалног здања у Булевару војводе Мишића, Државна штампарија се налазила у изнајмљеној згради на Косанчићевом венцу у Поп Лукиној улици. Победнички пројекат је био у духу конзервативног модернизма, међутим, током разраде је дошло и до развоја идеје и усвајања модерних стремљења. Пошто се радило о индустријском објекту, инвеститор није инсистирао на естетској, већ на функционалној вредности. Архитекта је, у том смислу, добио могућност да пројектује без ограничења која је средина могла да му наметне.

На двогодишњицу од постављања камена темељца Министар грађевина, заједно са новинарима, обишао је завршени објекат. Новинари су били запањени величином четврте штампарије у Европи, док је изглед објекта запањено средину својом „модерношћу“. Архитекта Иван Здравковић, један од значајних критичара српске архитектуре тог доба, 1940. године у критичком напису, објављеном у дневном листу „Правда“, говори о два тада најсавременија објекта – Дечијој клиници, архитекте Милана Злоковића и згради Државне штампарије, архитекте Брашована. Пишући о њиховој готово истовременом градњи у југословенској престоници, Здравковић формално ставља Државну штампарију испред Дечије клинике и наводи како је Брашован пројектовао „грандиозну грађевину у духу најновијих схватања модерне архитектуре“. Даље у тексту каже да је: „И конструктивно, и архитектонски ова палата грађена је по свим принципима савременог грађења у свету уопште“. Тиме је ово здање одмах по подизању добило највише оцене од стране стручне јавности.

4.3. **Културна и естетска вредност**

25

Државна штампарија је изузетно градитељско остварење архитекте Драгише Брашована, духом блиско Европи, више него и једно његово дело изведено до тада. Представља објекат по којем се архитекта Брашован памти као један од најзаслужнијих градитеља у Србији 20. века. У архитектонском решењу Брашован свесно користи потенцијал диференцирања и одвајања маса као композициону стратегију. Сваки волумен је јасно наглашен различитом перфорацијом зидног платна, чиме постиже засебност сваког дела, али и њихово јединство. Сваки од узорака перфорације зидног платна је једнако вредан и савршено постигнутим. Пропорционалним односима пуног и празног, вертикалног и хоризонталног Брашован постиже структурално „безшавно“ прожимање. Својом функционалном архитектуром, ослобођеном симболизма и након више од пола века од изградње, зграда није изгубила на својој савремености.

4.4. **Историјска вредност**

26

Само организовање конкурса за изградњу објекта Државне штампарије 1933. године и објављивање његових резултата изазвало је пажњу јавности о чему сведоче бројни написи у тадашњој дневној штампи. Исти листови објављују и критичке расправе архитеката и инжењера око избора првобитне локације на којој је требало да се подигне нова зграда штампарије.

Зграда Државне штампарије је одмах по подизању добила највише оцене од стране стручне јавности. Већ 1940. године архитекта Иван Здравковић, један од значајних критичара српске архитектуре тог доба, у критичком напису објављеном у дневном листу „Правда“ у којем говори о два тада најсавременија објекта – Дечијој клиници и згради Државне штампарије, истиче да је архитекта Брашован пројектовао „грандиозну грађевину у духу најновијих схватања модерне архитектуре“ и како наводи даље у чланку „И конструктивно, и архитектонски ова палата грађена је по свим принципима савременог грађења у свету уопште“. Била је ово и прва, званично публикована оцена здања.

Прва детаљнија анализа Штампарије публикована је у студији архитекте Николе Добровића о архитекти Драгиши Брашовану у ИТ новинама, објављеној 1976. године. Ово је уједно и била једна од ретких опширнијих студија написана о једном архитекти.

Кончан суд који ће трајно одредити место Државне штампарије у историји новије српске архитектуре изнео је Зоран Маневић у докторској тези одбрањеној 1979. године на Филозофском факултету Универзитета у Београду. Др Маневић квалификује зграду Државне штампарије као антологијско дело српске и југословенске архитектуре. Овај вредносни суд потврдиће и подцртаће и историографи, који ће се у наредним деценијама бавити питањима српског модерног покрета као и улоге и значаја Државне штампарије.

4.5. **Генерална оцена**

27

Значај зграде Државне штампарије потиче пре свега из њених историјских, архитектонских, урбанистичких и естетских вредности. Лоцирана у некадашњој инустријској зони, својим монументалним димензијама представља значајну визуру Београда и визуелну доминанту овог дела града.

Архитектура зграде је дословно модерна. Форма изражава функцију, а скелетна конструкција омогућава праћење развоја технологије кроз високу флексибилност унутрашњег аранжмана. У пројекту овог здања дат је пример модерног и функционалног решења. Динамичан однос маса са укомпонованим вертикалним и хоризонталним тракама, Штампарију сврстава у репрезентативна дела српске и југословенске архитектуре. Подигнута према пројекту једног од најзначајнијих српских архитеката 20. века, од седамдесетих година прошлог века, када је у историографији новије српске архитектуре оцењена као једно од два антологијска примера српског модерног покрета, па све до данас, са једнаком пажњом и истим, високим оценама, закупа пажњу историографа модерне архитектуре. Овим изузетним градитељским остварењем архитекта Брашован се више него било којим делом до тада приближио духу европске модерне архитектуре.

5. ДОКУМЕНТАЦИЈА

5.1. Главне референце

28

1. Архив Југославије, фонд 66: Министарство просвете Краљевине Југославије, бр. фасц. 580
2. Бркић, Алексеј, *Знакови у камену – српска модерна архитектура 1930-1980*. Београд, 1992, стр. 96-101.
3. Blagojevic, Ljiljana, *Modernism in Serbia: the elusive margins of Belgrade architecture, 1919-1941*. Лондон, 2003, стр. 103, 182-183.
4. Добровић, Никола, *Брашован*. ИТ Новине, 10.12.1976, стр. 697-732.
5. Дуранци, Бела, *Дуга над академијом*. Нови Сад, 1991, стр. 33-36.
6. Илијевски, Александра, *Државна штампарија архитекте Драгише Брашована: Значај архивских и хемеротечких извора за афирмацију и очување индустријског наслеђа, у: Индустријско наслеђе проблеми и могућности интегративне заштите, презентације и ревитализације*. Зборник радова. Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда, 2012.
7. Ilijevski, Aleksandra, *Form and Function: Architectural Design Competition for the State Printing House of the Kingdom of Yugoslavia*. Зборник Матице српске за ликовне уметности, Нови Сад, 2014, стр. 259-276.
8. Кадифевић, Александар, *Живот и дело архитекте Драгише Брашована (1887-1965)*. ГГБ XXXVII, Београд, 1990, стр. 162-164.
9. Здравковић, Иван, *Палате Државне штампарије и Дечје поликлинике*. Правда, 16.2.1940.
10. Маневић, Зоран, *Стварање архитекте Драгише Брашована*. Архитектура-урбанизам 33-34, Београд, 1965, стр. 42-44.
11. Маневић, Зоран, *Архитектура Драгише Брашована*. Уметност 6, Београд, 1966, стр. 60-69.
12. Маневић, Зоран, *Дело архитекте Драгише Брашована*. ЗЛУМС 6, Нови Сад, 1970, стр. 187-207.
13. Маневић, Зоран, *Новија српска архитектура*. Српска архитектура 1900-1970. Музеј савремене уметности, Београд, 1972.
14. Маневић, Зоран, *Српска архитектура у четвртој деценији 20. века*. Рукопис докторске дисертације одбрањене 1979. године на Одељењу за историју уметности Филозофског факултета Универзитета у Београду, стр. 217-221, 230.

15. Маневић, Зоран, *Наши неимари. Драгиша Брашован*. Изградња 8, Београд, 1980, стр. 49-57.
16. Маневић, Зоран, *Лексикон српских архитеката 19. и 20. века*. Београд, Грађевинска књига, 1999, стр. 29-31, 209.
17. Пијуковић, Никола, *Сто двадесет и пет година од оснивања Државне штампарије у Београду*. ГМГБ IV, Београд, 1957, стр. 402-403.
18. Стојановић, Братислав, *Архитекта Драгиша Брашован. Урбанизам Београда*, 51, Београд, 1979, стр. 17-31.
19. http://beogradskonasledje.rs/kd/zavod/savski_venac/zgrada_drzavne_stamparije.html, преузето 12.06.2012.
20. http://sh.wikipedia.org/wiki/Zgrada_BIGZ-a, преузето 23. 06. 2012.

Периодика

1. Аноним, *Државна штампарија подиже нову зграду*. Политика, 24.8.1930.
2. Аноним, *Идејне скице за Државну штампарију*. Политка, 12.8.1933.
3. Аноним, *Прву награду за идејну скицу зграде Државне штампарије добио је г. Драгиша Брашован, архитекта*. Правда, 12.8.1933.
4. Аноним, *Награде за идејну скицу Државне штампарије у Београду, Прву награду добио је г. Драгиша Брашован, архитекта из Београда*. Време, 12.8.1933.
5. Аноним, *Нова зграда Државне штампарије подићи ће се на Булевару Војводе Мишића*. Правда, 13.9.1934.
6. Аноним, *Министар грађевина др Крек прегледао је јуче са новинарима зграду Државне штампарије*. Политика, 30.11.1939.
7. Б.Н., *Где треба подићи Државну штампарију*. Правда, 22.6.1934.
8. Гачић, Петар, *Утакмица за израду идејних скица за нову зграду Државне штампарије*. Правда, 29.4.1933.
9. Најман, Јосиф, *Утакмица за израду идејних скица за нову зграду Државне штампарије*. Правда, 4.5.1933.
10. Поповић, Божидар, инж., *Избор места за нову зграду Државне штампарије*. Правда, 15.5.1933.

5.2. Визуелни материјал у прилогу

29

Документација Завода за заштиту споменика културе града Београда, планове зграде постојећег стања израдио биро „АЛБА“ одговорни пројектант арх. Радица Лопичић, пројектант арх. Војислава Лопичић
Савремене фотографије: Марина Павловић

5.3. Подносилац извештаја/датум

30

Саша Михајлов, Марина Павловић, датум: јун 2012.године; допуна: новембар 2015.